

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	<i>Πρόλογος</i>	11
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	Το Τοπίο της Ιστορίας	19
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	Χρόνος και Χώρος	43
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	Δομή και Διεργασία	71
ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	Η Αλληλεξάρτηση των Μεταβλητών	99
ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	Χάος και Πολυπλοκότητα	127
ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	Αιτιότητα, Απρόοπτα και Αντιπαραδείγματα	155
ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	Μόρια με Δική τους Βούληση	183
ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	Με το Βλέμμα του Ιστορικού	210
	<i>Σημειώσεις</i>	245
	<i>Ενρετήριο</i>	281

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΗΣ ΟΞΦΟΡΔΗΣ αποτέλεσε για μία ακόμη φορά ένα φιλόξενο περιβάλλον για τη συγγραφή βιβλίου. Αυτή τη φορά η περίπτωση αφορούσε την Έδρα Επισκέπτη Καθηγητή Τζορτζ Ίσμαν στο Κολέγιο Μπάλιολ για το έτος 2000-2001, έδρα που υπάρχει από το 1929 και την οποία κατείχαν, μεταξύ άλλων, οι Felix Frankfurter, Linus Pauling, Willard Quine, George F. Kennan, Lionel Trilling, Clifford Geertz, William H. McNeill, Natalie Zemon Davis και Robin Winks. Όπως αρμόζει σε μια θέση με τόσο διαφορετικούς και διακεκριμένους προκατόχους, οι εκλέκτορες της έδρας Ίσμαν δεν θεωρούν απαραίτητο να δίνουν στους σημερινούς κατόχους της αναλυτικές οδηγίες σχετικά με το τι προσδοκάται από αυτούς. Η επιστολή για τον δικό μου διορισμό προσδιόριζε μόνο τη «συμμετοχή σε είκοσι τέσσερα ακαδημαϊκά καθήκοντα στη διάρκεια των τριών τριμήνων του ακαδημαϊκού έτους». Έπειτα προσέθετε, με αρκετή ακρίβεια όπως διαπίστωσα, ότι «ο Καθηγητής της Έδρας Ίσμαν απολαμβάνει σημαντική ευελιξία στην προσαρμογή των παιδαγωγικών δράσεων σε συνδυασμό με ακαδημαϊκές εργασίες, τις οποίες ενδεχομένως επιθυμεί να πραγματοποιήσει ο κάτοχος της έδρας».

Αντιμέτωπος με τόση ελευθερία σε ένα τόσο ευχάριστο περιβάλλον, στην αρχή αισθανόμουν σε σύγχυση, μην ξέροντας πώς να αξιοποιήσω τον χρόνο μου. Υποθέτω πως μία επιλογή θα ήταν απλώς να συμμετέχω σε γεύματα: ένα δείπνο με διακεκριμένους συμμετέχοντες στα κολέγια της Οξφόρδης αποτελεί δίχως άλλο «ακαδημαϊκό καθήκον». Μια άλλη θα ήταν να αφιερώσω το έτος στην έρευνα, όμως αυτό θα απογοήτευε τους οικοδεσπότες μου, οι οποίοι ασφαλώς ανέμεναν κάποιου είδους δημόσια παρουσία. Μια τρίτη επιλογή θα ήταν να διδάξω την ιστορία του Ψυχρού Πολέμου. Όμως αυτό το είχα κάνει ως καθηγητής στην Έδρα Χάρμσουορθ πριν από οκτώ χρόνια και είχα δημοσιεύσει τις διαλέξεις από τότε.¹ Έστω και σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο πεδίο όπως αυτό, θα υπήρχαν άραγε πολλά νέα πράγματα να πω; Το θεώρησα αμφίβολο.

Έτσι, επέλεξα τελικά κάτι εντελώς διαφορετικό: ένα σύνολο διαλέξεων οι οποίες δόθηκαν, όπως και παλιότερα, στο κτίριο των Εξεταστικών Κέντρων στη Χάι Στριτ, με το ομολογουμένως φιλόδοξο θέμα του πώς σκέφτονται οι ιστορικοί. Είχα πολλούς σκοπούς όταν ανέλαβα αυτό το εγχείρημα, και πρώτα απ' όλα να τιμήσω εκλιπόντες πλέον ακαδημαϊκούς και ολοζώντανους φοιτητές, καθώς έχω διδαχτεί και από τους δύο. Ειδικότερα, οι ακαδημαϊκοί ήταν οι Μαρκ Μπλοχ (Marc Bloch) και Ε. Χ. Καρ (E. H. Carr), των οποίων οι εισαγωγές στην ιστορική μέθοδο *The Historian's Craft* (Απολογία για την ιστορία) και *What Is History?* (Τι είναι Ιστορία;), αντίστοιχα, με ώθησαν για πρώτη φορά να σκεφτώ τι κάνουν οι ιστορικοί. Οι φοιτητές μου ήταν προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί στα Πανεπιστήμια Οχάιο, Γέιλ και Οξφόρδης, με τους οποίους είχα περάσει αρκετό χρόνο συζητώντας

τα παραπάνω και άλλα λιγότερο γνωστά έργα σχετικά με τη μεθοδολογία της ιστορίας.

Ένας δεύτερος σκοπός προέκυψε από τον πρώτο. Είχα αρχίσει να ανησυχώ ότι όλο αυτό το διάβασμα και οι συζητήσεις μπορούσε σύντομα να αρχίσουν να έχουν στο μυαλό μου επιπτώσεις όπως αυτές που περιγράφει ο Θερβάντες για κάποιον άνθρωπο από τη Λα Μάντσα που είχε διαβάσει πάρα πολλά βιβλία για τους περιπλανώμενους ιππότες: «τέτοια σύγχυση προκάλεσε στον εαυτό του με αυτό το είδος της μελέτης που [...] το μυαλό του [...] στέγνωσε, [και] κατέληξε να χάσει τα λογικά του».² Αισθάνθηκα την ανάγκη, σε αυτή τη φάση της ζωής μου, να αρχίσω να ξεκαθαρίζω τα πράγματα, για να μην καταλήξω να μάχομαι με ανεμόμυλους. Ενδέχεται ασφαλώς να έχω ήδη φτάσει σε αυτό το στάδιο, και αυτές οι διαλέξεις να ήταν το πρώτο κρούσμα – όμως αυτό θα αφήσω να το κρίνουν οι αναγνώστες μου.

Ο τρίτος σκοπός μου –είτε αποφύγω τους κινδύνους που συνδέονται με τον δεύτερο είτε όχι– ήταν να προβώ σε μια επικαιροποίηση. Πολλά έχουν συμβεί μετά την εκτέλεση του Μπλοχ από τους ναζί το 1944, αφήνοντάς μας με ένα κλασικό έργο που σταματά, όπως ο Θουκυδίδης, στα μισά της πρότασης· αλλά και από τότε που ο περισσότερο τυχερός Καρ ολοκλήρωσε το 1961 στο Κέιμπριτζ τη σειρά διαλέξεων προς τιμήν του Τζορτζ Μακόλεϊ Τρεβέλιαν (George Macaulay Trevelyan), που αποτέλεσε το δικό του κλασικό έργο. Έχω ωστόσο την εντύπωση ότι δεν χρειάζονται εκείνοι την επικαιροποίηση, αλλά μάλλον εμείς. Γιατί ο Μπλοχ και ο Καρ προσδοκούσαν ορισμένες εξελίξεις στις φυσικές και τις βιολογικές επιστήμες που έφεραν τους κλάδους αυτούς πιο κοντά από ό,τι ήταν παλιά σε αυτό που έκαναν ανέκαθεν

οι ιστορικοί. Οι περισσότεροι κοινωνικοί επιστήμονες είχαν προσέξει ελάχιστα αυτές τις τάσεις και οι περισσότεροι ιστορικοί, ακόμη και όταν διαβάζουν και διδάσκουν Μπλοχ και Καρ, παραβλέπουν αυτό που υπαινίσσονται οι εν λόγω συγγραφείς σχετικά με μια σύγκλιση της ιστορικής μεθόδου με αυτές των φυσικών επιστημών.³

Αυτό υποδηλώνει τον τέταρτο σκοπό μου, που ήταν να ενθαρρύνω τους συναδέλφους μου ιστορικούς να κάνουν τις μεθόδους τους περισσότερο σαφείς. Συνήθως αποφεύγουμε να κάνουμε κάτι τέτοιο. Στη δουλειά μας χρησιμοποιούμε μια μεγάλη ποικιλία τεχνοτροπιών, αλλά σε κάθε περίπτωση προτιμούμε η μορφή να συγκαλύπτει τη λειτουργία. Δεν συμεριζόμαστε την άποψη ότι τα γραπτά μας πρέπει να αναπαράγουν, για παράδειγμα, το σχέδιο του Κέντρου Πομπιντού στο Παρίσι, το οποίο υπερήφανα τοποθετεί τις σκάλες, τις σωληνώσεις, τα καλώδια και τους αγωγούς του στο εξωτερικό του κτιρίου, έτσι ώστε να μπορούν όλοι να τα δουν. Δεν αμφισβητούμε την ανάγκη για τέτοιες κατασκευές, αλλά μόνο την ανάγκη δημόσιας έκθεσής τους. Ο δισταγμός μας ωστόσο να αποκαλύψουμε τις αντίστοιχες δικές μας κατασκευές πολύ συχνά προκαλεί σύγχυση στους φοιτητές μας –και μερικές φορές ακόμη και σε εμάς τους ίδιους– ως προς το τι είναι ακριβώς αυτό που κάνουμε.

Ο Μπλοχ και ο Καρ ελάχιστα ενδιαφέρονταν για μια τέτοια μεθοδολογική μετριοφροσύνη,⁴ και αυτό με οδηγεί στον τελευταίο σκοπό μου που έχει να κάνει με τη διδασκαλία. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι, ενώ πέρασε τόσοσ καιρός από τότε που εκδόθηκαν οι εισαγωγές τους στην ιστορική μέθοδο, δεν έχουν εμφανιστεί καλύτερες που να μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην αίθουσα διδασκαλίας.⁵ Ο λόγος δεν

είναι μόνο ότι ο Μπλοχ και ο Καρ ήταν καταξιωμένοι μεθοδολόγοι: από τότε έχουν υπάρξει πολλοί, κάποιοι μάλιστα και περισσότερο καταρτισμένοι. Αυτό που τους έκανε να ξεχωρίζουν ήταν η σαφήνεια, η συντομία και το πνεύμα – με μια λέξη, η κομψότητα – στην έκφρασή τους. Αυτοί απέδειξαν ότι μπορούμε να συζητήσουμε για σωληνώσεις με χάρη. Λίγοι μεθοδολόγοι το επιχειρούν αυτό σήμερα, που είναι και ο λόγος για τον οποίο μιλούν κυρίως στους εαυτούς τους και όχι σε εμάς τους υπόλοιπους. Σε ό,τι με αφορά, είμαι βέβαιος ότι είναι δονκιχωτική ακόμη και η φιλοδοξία να συγκριθούμε με το παράδειγμα αυτών των δύο σπουδαίων προδρόμων. Όμως θα ήθελα τουλάχιστον να δοκιμάσω.

Μένει μόνο να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που έκαναν αυτό το εγχείρημα εφικτό: τον Adam Roberts, ο οποίος πρότεινε ευγενικά να επιστρέψω ως επισκέπτης καθηγητής στην Οξφόρδη πριν από οκτώ χρόνια, ενώ ολοκλήρωνα την πρώτη θητεία μου· την Association of American Rhodes Scholars για την υποστήριξή της προς την Έδρα Ίστμαν και για την παροχή τόσο άνετης διαμονής στο Ίστμαν Χάουζ· τον διευθυντή και τους συναδέλφους στο Κολέγιο Μπάλιολ, που με τόσο διαφορετικούς τρόπους έκαναν τη γυναίκα μου Τόνι και εμένα να αισθανθούμε ευπρόσδεκτοι· τους φοιτητές, το διδακτικό προσωπικό και τους φίλους που παρακολούθησαν τις διαλέξεις μου και έκαναν τόσο εύστοχα σχόλια στο στάδιο των ερωτήσεων που ακολούθησε· τον ακαταπόνητο βοηθό μου από το Γέιλ, Ryan Floyd· και τέλος, αρκετούς προσεκτικούς και κριτικούς αναγνώστες που διάβασαν τα κεφάλαια σε μορφή προσχεδίου, συγκεκριμένα τους India Cooper, Toni Dorfman, Michael Frame, Michael Gaddis, Alexander George, Peter Ginna, Lorenz Lüthi, William H.

McNeill, Ian Shapiro και Jeremi Suri. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τα μικρόβια της Οξφόρδης που ήταν πολύ πιο διαχειρίσιμα από ό,τι πριν από οκτώ χρόνια.

Αποσπάσματα των όσων ακολουθούν έχουν δημοσιευτεί και αλλού, και συγκεκριμένα στα: “The Tragedy of Cold War History”, *Diplomatic History* 17 (Χειμώνας 1993), 1-16· *On Contemporary History: An Inaugural Lecture Delivered before the University of Oxford on 18 May 1993* (Οξφόρδη: Clarendon Press, 1995)· “History, Science, and the Study of International Relations”, στο *Explaining International Relations since 1945*, επιμ. Ngaire Woods (Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 1996), σσ. 32-48· “History, Theory and Common Ground”, *International Security* 22 (Καλοκαίρι 1997), 75-85· “On the Interdependency of Variables; or, How Historians Think”, *Whitney Humanities Center Newsletter*, Πανεπιστήμιο Γέιλ, Φεβρουάριος 1999· και “In Defense of Particular Generalization: Rewriting Cold War History”, στο *Bridges and Boundaries: Historians, Political Scientists, and the Study of International Relations*, επιμ. Colin Elman και Miriam Fendius Elman (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2001), σσ. 301-326. Ωστόσο ελπίζω και πιστεύω ότι το συνολικό επιχείρημα είναι νέο.

Αυτή τη φορά η αφιέρωση δεν μπορεί παρά να απευθύνεται στον άνθρωπο που μου άλλαξε τη ζωή.

ΝΙΟΥ ΧΕΪΒΕΝ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2002